

EN HAPSALRESA

Uppläsning av Elmar Nyman

(Texten hämtad ur "En bok om Estlands svenskar, del 3B).

En "parisnik" eller kreatursuppköpare köpte vår tvåårs tjur, och drängen och jag blev tillsagda att vi skulle till Hapsals slakthus med tjuren. Han skulle vara där före klockan elva torsdag förmiddag.

Vi steg upp tidigt på torsdagsmorgonen, redan vid fyratiden, så att vi skulle kunna vara vid Österby nya brygga till klockan åtta — då gick en tur. Då hästen spänts för hämtade jag tjuren från lagårdsbacken, lade grimma på huvudet och tjudrade honom vid vagnens sidostycke. Drängen satte sig på grässäcken i vagnen, manade ett par gånger på hästen, och så började vi skramla iväg. — Jag gick bakom tjuren med en käpp i handen, jag var påfösare. Vad skulle sen påfösaren göra? Om tjuren började streta och sätta sig emot och inte ville gå, skulle jag rappa till honom med käppen, sade drängen.

I början gick det rätt så vackert. Hästen gick med god fart, och tjuren och jag småsprang efter. Vädret var det inte heller något fel på. Det hade varit en väldigt daggig natt, hela Viken såg ut som en sjö, och därför blev det nog en varm dag med bromsar och styng. Men ännu var morgonluften frisk, och fåglarna sjöng så vackert. "På det här viset är vi i Österby redan vid sjutiden", trodde drängen.

Men "vöta näpust" ("tji"), sa esten. Som vi just skulle svänga av vid vägkorset bakom Prästs lagård ut på Bir-kasvägen, stegrade sig hästen och kastade sig åt vänster, så att bakhjulen på vagnen skar ner i landsvägsdiket. Med detsamma slet sig tjuren från vagnen och lade genast av in i Prästs rågåker. Orsaken var den att en man kom cyklande från Hosby-sidan och hästen blev skrämnd.

Drängen hade att göra med att hålla i hästen och få vagnen i ordning igen. Jag sprang som en löpare mellan rågfårorna och skrek åt tjuren, men han for bara iväg längre in i rågåkern. "Var i all världen är ni!" skrek drängen. "Försök nu fort få ut honom ur rågen innan det kommer någon." Till slut vände tjuren i alla fall och kom sättande som jag vet inte vad, som en traktor, hoppade över diket och så tvärs över landsvägen och ner på andra sidan mellan buskarna. Nu såg drängen att det behövdes hjälp, lämnade hästen stående för sig själv på vägen och började springa och hojta efter tjuren. Men han, den token, sprang bara fram och tillbaka mellan träden och kesade bara längre in i skogen för oss. Just som tjuren vilade sig bakom en stor buske och stod och ganade på något där, hoppade drängen fram och fick tag i grimman på honom. "Du skulle allt ha behövt en ordentlig omgång nu, men vem har tid att bråka med dig", flämtade drängen. Drängen hade att göra med att hålla i hästen och få vagnen i ordning igen.

Drängen hann lite före mig upp på landsvägen, och jag kom just ut ur skogen, då jag plötsligt hörde drängen skrika allt vad han orkade: "Nu tusan har hästkräket försvunnit. Han har säkert vänt och gått hem. Var är han annars. Det är inte första gången som han gör såna streck. Försök nu springa så fort du kan, kan hända att han inte har hunnit längre än till Menback lada!"

Jag sprang så att småstenarna sprätte och benen tapplade under mig. Den här gången hade jag emellertid tur. Hästskrället höll på och betade utanför Prästs ria på åkerrenen. Jag satte mig upp i vagnen och körde allt vad tygen höll till drängen och tjuren, och så kunde resan mot Österby fortsätta. "Inte är det nu en tanke på att hinna till Posts till klockan åtta", sade drängen, "men till tioturen kan det hända vi hinner." Han viftade nu hela tiden med tömmarna och klatschade till hästen så att det skulle gå fortare. Man blev riktigt andfådd av att småspringa efter och klappa till tjurelandet.

Snart var vi vid Birkas herrgård, och därifrån var det inte mera än fyra verst kvar till Österby brygga. "Få se, få se", sade drängen, "kan hända att allt ännu lyckas för oss." Han hade just hunnit yttra detta, då tjuren med en gång bölade så att det ekade. Han hade sett Birkas herr-

gårds avelstjur, som var i klöveråkern för att gödas. Men det var ett väldigt stort kreatur, röd och kantig som Stenumstenen utanför Kolanäs skäl. När Birkas herrgårds tjur hörde vår lilla tjur böla så ilsket, blev den också arg, så tog han sats, blåste ett par gånger genom näsan och tog sedan kosan mot oss. Vår lilla tjurpinne blev därav så rädd, att han försökte klättra upp i vagnen bredvid drängen. "Har du sett på fanken", skrek drängen och rappade till tjuren med tömbunten.

Nå, herrgårdstjuren hade kedja med påle efter sig och kunde inte komma längre än till landsvägsdikedet, och vi kunde åter igen kuska framåt. Lite besvär var det också att komma genom gatan i Österby. Här gick ju fägatan, och vår tjur ville lukta på varje koka som låg på vägen.

Slutligen var vi emellertid på bryggan, efter att vi först hade lett in hästen på Posts gård. Inte var det någon båt vid bryggan och inte heller syntes någon på sjön. Post-Robert låg vid Gamla bryggan i Hapsal. "Vi får allt en ordentlig utskällning", sade drängen, "om de har stängt slakthuset när vi kommer dit. Kan hända att vi får ta hem eländet på nytt."

Det samlades rätt mycket folk på bryggan som skulle över sjön. Några skulle till stationen och talade högröstat om att de skulle med tåget till Reval. En Dirslätt-kvinna hördes ha ärendet till fängelset och bekymrade sig för att de skulle hinna stänga innan hon hann dit. Och det såg ut som om mången bara var ute och reste utan orsak.

Efter en liten stund dunkade det åt sjösidan, och det dröjde inte länge förrän Post-Robert kunde kasta trossen till oss som stod på bryggan. "Vems är det här kreaturet?" sade han och såg mulen ut. Drängen sade att tjuren skulle över till slakthuset. "Nå, led då över honom fram på däcket", sade Robert, "vi har bråttom, mänskorna ska med tåget till Reval." Ja, varför skulle det inte vara bråttom! Vi hade lika bråttom som de som skulle till stationen. Drängen drog i grimman, och jag sköt på så mycket jag orkade, men tjuren rörde sig inte ur fläcken. Han spjärnade emot med alla benen, så att klövarna sjönk ner i leran mellan stenarna. Vi försökte på allt sätt med honom. Skrek högt och talade milt.

Men han stod som en milstolpe. "Vad fanken är det då, får ni inte stuten ur fläcken!" sade Post-Robert, och det hördes nu att han hade hunnit bli riktigt arg. "Hit med käppen, jag ska visa hur han på ögonblicket är på båten", sade han. Så gav han en bra släng med käppen bakpå skinkorna åt tjuren och röt därvid högt något fult på estniska åt honom. Men du skulle ha sett! Tjuren hade inte hört sådant språk förr och blev så rädd att han hoppade ner i sjön från bryggändan! "Åsch, låt honom ligga och böla där", sade en äldre kvinna, "vem i allsindar får väl upp honom ur sjön och på båten. Honom får ni nog inte se mer." Det såg ut som om de flesta var av samma mening.

De som skulle med tåget började nu högt lufta sitt missnöje och sade att båten med det-samma skulle iväg till Hapsal. "Det är sant", sade Robert, ni får själva försöka få upp kreaturet, vi får nog lov att gå nu." — "Nej, vänta, vänta", skrek drängen och jag båda, "låt oss försöka lite till." Drängen tog nu av sig kängorna och strumporna, kavlade upp byxorna och kalsongerna och klev ner i vattnet. Jag kommer ihåg, att han inte tog av kavajen och mössan. Hela båtlasten kom nu ut på bryggan för att se hur det skulle gå. "Får jag bara tag i kedjan, drar jag nog upp det här kräket, det får ni se", sade drängen då han gick och vadade i vattnet. Han behövde inte bli våt högre upp än till grenen, vattnet stod lågt, Enby örar var torra. Tjuren hade i sin nervositet först börjat simma, och man såg inte mer än huvudet över vattnet.

Men som han kände att det var grunt och att han kunde stå med fötterna på botten, slutade han att plaska och simma och började stampa med fötterna på botten. Vattnet blev nu så grumligt att det såg ut som då man rör i varmvattensån med lut i bastun. Tjuren sjönk förstås därigenom lite ner i gruset och leran, och det var bara för drängen att gå fram och ta tag i grimman och börja rycka och dra. Tjuren hade inte fastnat något vidare, och av simturen hade han nu blivit så matt att det såg ut som om han skulle ha varit införstådd med sak samma vad. Det gick nu lätt att få honom på motorbåtens däck, och så kunde vi sedan börja sjöresan. Post-Robert kunde inte med detsamma få i gång motorn, eftersom vattnet stod så lågt, och vi fick först staka ut båten med en bom på samma sätt som ekorna i Nåtan.

Den där riktigt stora rädslan hade nu gått över för tjuren, men han blev åter riktigt rädd, då båten började gunga på sjön. Han började böla och trampa, och snart hade han sketat hela däckets fullt. Det är klart att Robert inte blev gladare av detta. Han gjorde nu på alla vis klart för drängen, att dyngan genast utan dröjsmål skulle städas bort. Och så sade han också, att det var sista gången han tog kreatur med sig till Hapsal. Den som ville sälja levande kreatur till slakthuset kunde gå runt (viken) till Hapsal, sade han. "Och nu har den här bråkiga tjurfan gjort att människorna kanske inte hinner till stationen. Det här är ingen kopräm!" Drängen muttrade något för sig själv, men tog snällt och stjälppte några ämbar vatten över däckets, så att det värsta skräpet kom bort.

Vid Gamla bryggan bråkade tjuren igen, och nu ville han inte gå ur båten på bryggan. Han stod där och vände sig och blåste och var i vägen för människorna, som nu hade väldigt brått. Vi stod och manade på honom, då han med en gång som blixten var på bryggan. Och eftersom det kom så tvärt, blev en formans häst så rädd att den så när hade dragit formannen själv och hans kalesch i sjön. Vad var det som hade skett? Jag tror, att det var någon som retade sig på vårt tjurväsen och i ilskan stack med något vasst i ljumsken på tjuren. Men det kunde också vara annat. Jag såg inte själv, eftersom jag stod på bryggan. Vi började efteråt tro, att det kunde vara styng som hade satt fart på tjuren. Vädret var varmt, och bromsarna surrade redan i Österby, minns jag.

Från Gamla bryggan till slakthuset är det nog drygt tre verst. Och nu skulle vi alltså spatsera med tjuren genom hela stan. Det såg ut som om alla människor skulle ha tittat på oss. Vi såg också ut som två fågelskrämmor efter allt springande i rågåkrar, våta gräset och Hapsalsjön. När jag sade till drängen, att det var pinsamt att gå genom stan på det sättet, sade han, att människorna har väl förr sett kreatur och påfösare i Hapsal. "Största gatan heter just Boskapsgatan här", sade han.

Då vi kom fram till slakthuset, var det redan mitt på dagen, och det som vi hela tiden hade fruktat var sant — de hade redan stängt. Vi band nu tjuren vid en telefonstolpe och satte oss själva på en trappa utanför kontoret. En ganska kraftig, rödlätt man kom ut och sade, att de inte tog emot kreatur före måndag morgon. "Ta nu bara tjuren med och gå hem", var hans råd, "och så kommer ni hit i god tid måndag förmiddag." Drängen såg alldeles häpen ut. "Tillbaka med det där spöket," sade han, "nej det blir inget av det. Hur tror de att vi ska få honom över sjön. Du hörde vad Post-Robert sade om levande kreatur på båten. *Gå runt Hapsalsjön!* Det är lätt att säga. Trettio verst till fots med kreaturet, och därefter nio verst till Österby och hämta hem hästen!" Esten förstod ingenting av det som drängen sade, men han såg att vi var ledsna. Jag började snyfta, och det såg ut som om det skulle ha börjat darra i underläppen på drängen. Jag är säker på att han stod och svalde.

När slaktaren eller vem det nu var såg hur det var med oss, sade han att vi skulle vänta, han skulle fråga sin förman om han visste någon råd. Han kom ut efter några minuter och sade: "Nåväl, sak samma. Led in tjuren i skjulet. Vi ger väl lite hö åt honom. Se här, ta kvittot. Pengarna får ni nästa vecka av uppköparen, då han först har fått vikten och därefter dragit handpenningen."

"Det var som sjutton", sade drängen, "det är illa att du är så liten. I den här fröjden hade vi annars behövt gå in på Hacke krog och ta en plunta och en butelj öl. Det får väl räcka med en bulle och korv. Duger det?" — "Varför skulle det inte duga, sade jag, "bulle och korv är inte vardagsmat." Drängen köpte nu två tiomarks bullar, och därefter gick vi in till ett charkuteri, det var bestämt Jakobssons charkuteri, och där köpte han en bra bit krakowski. Med bullarna i näven och korven i drängens rockficka gick vi till Kalktorget, satte oss på en bänk och skulle just börja äta, då drängen plötsligt kom ihåg, att vi hade ett par rundskivor smörgås med och mjölkvälling i en liten kagge. Men kosten hade vi glömt i vagnen i Österby, så det var inte mycket att tala om. "Vänta nu", sade drängen, "jag ska för mina egna pengar köpa en flaska kvass åt dig. Du ska väl ha något att dricka till maten." Han kom nu också ihåg, att han skulle köpa lite hästskospik och vagnssmörja.

När han kom tillbaka, hade jag redan hunnit äta bullen och korvbiten, men det smakade gott att dricka ur flaskan också utan mat. Jag hade just druckit ur flaskan, då drängen sade, att vi skulle ta forman ner till bryggan. "Vi har sprungit nog i dag. Tar vi forman, hinner vi med tjurens." Det var en hel rad formän vid Kalktorget, det var bara att ta den som var närmast. Vi kände oss som små baroner, då vi klapprade nerför Hamngatan. Nu kändes det annorlunda än på förmiddagen. Vi såg oss omkring för att titta efter, om väl människorna såg, att vi åkte droska.

Vi hann just ner till Gamla bryggan, då Post-Robert kom ut från Jöebes handelsbod — "de sitter där och pratar och har det skönt", sade drängen — och styrde kosan ner mot båten. Framför oss stod det på bryggan några sverigebor, som frågade en ormsökvinna, vilken båt som gick till Hullo. "Det är sen bara att ta det här skeppet", sade hon och pekade med handen på IMATRA.

Inte vet jag om sverigeborna förstod, vad hon sade, men i alla fall gick de på den riktiga båten. "Årasöit" (avfärd), ropade nu Post-Robert, och det förstod alla. Människorna fick brått att komma ner i båten, och med detsamma drog han några gånger i veven vid motorn och vi var snart ett stycke från bryggan. Det kändes nu bra lätt utan bekymmer för tjuren. Drängen betalade för turen och jag satt och tittade på några sommargäster som gungade i en eka. Och nog skulle jag gärna ha velat vara med de barnen som nedanför Talma höll på och plaskade i vattnet. Därhemma var det bara Nåtan, som nu mitt i sommaren var torr på somliga ställen, och ingen kunde bada i sumpiga vassen. Och långt var det till Bisholmsviken och Storsjön.

Framåt kvällen — vid fem-sextiden — var vi åter hemma. Vi körde in på logen och började sela av hästen. Jag stod just och hjälpte till att ta av bogträt och seldynan, då hörde jag mammas röst: "Det var just de största lymlarna! Var har ni hållit hus hela dan? Jag började tro, att ni hade drunknat i Hapsalsjön eller blivit av med hästen. Ni är väl inte druckna? Och hästen ser usel och törstig ut. Han hade i dag så nödvändigt behövs för att kupa potatisen med. Det hinns inte mer med i dag. I morgon behövs hästen på Slätängen att köra såtar med. Potatiskupningen får bli till i övermorgon. Var har ni tjurens grimma?"

— "Den blev visst i slakthuset", sade jag. "Jag hade behövt ge er med käppen för glömskan. Nya grimman som så väl hade behövs på kvigan", sade mamma. "Led nu genast hästen till brunnen", sade hon så till mig, "och därefter släpper du ut honom i hagen. Och glöm inte att ta betslet av honom och stänga ledet." Sedan sade hon åt drängen att han skulle gå in och äta och att han själv skulle tappa upp en kanna öl i rian. "Och du skyndar dig också in att äta", sade hon sen åt mig. "Men kom ihåg, er båda kan man inte mera släppa till Hapsal, det vet ingen vad ni ställer till med.

— Om det ändå varit sant som hon säger, tänkte jag. Att vara påfösare ville jag på intet vis mera. Och hittills har ingen som jag hört velat min hjälp i detta stycke.